

EUSKAL KULTURA 1995

IÑIGO ARANBARRI

EUSKARAREN PROBINTZIA

Gazte suhar eta intifadako ginelarik, orain hogeita hamabiren bueltan gabiltzanontzat, txisteak oso ziren ulertzen errazak: «Badoaz abioi batean frantses bat, espainol bat eta euskaldun bat; eta dio frantsesak...». Zeuk bete, irakurle, narrazio barre-eragilea zeure gustura, baina badakizu nor den onik ateratzen dena. Memoria ariketa erraza zenuen.

Orain, ez hobeak, ez txarragoak —uste dut beti gorrotatu izan dudala umore klase hau— bestela entzungo edota kontatuko dituzu: «Ezetz asmatu nola lotzen duen zapata bizkaitar batek?». «Eta zergatik lurperatzen dituzten giputzak ipurdia kanpoan dutela?». Dударik gabe, sano txiste onak dira, identifikazioa errazagoa da eta ez daude horren politizatuta.

Garaia da azken baten arazoa. Oso ondo ulertu zuten hau Arabako Batzar Nagusietan Amando de Miguel-ek zuzentzen

duen Tabula-V enpresari bertako hizkuntz politika berrikusi asmoz ikerketa soziolinguistikoa agindu ziotenek. Nik ez dut orain dudan jarriko De Miguelen profesionaltasuna —«Arabian ez da inoiz euskararik egin»—, eta are gutxiago euskaltzaleek gero eta presenteago dutenean hizkuntz aniztasuna dela gure herriaren aberastasun mingarriena, eta ezagutzatik abiatu beharko dugula —esan al dio inork De Migueli gaskoinera ikasten ari garela?— nonbaitetik abiatzekotan. Ez da gutxi behetik esateko. Baina ahuldadetzat hartu nonbait. Horregatik agindu da azterketa hau orain. Horregatik da Siadeco partziala, politikoa. Horregatik dabil De Miguel perlagintza zoragarri honetan. Konta diezaiozun konfidantzan giputzaren txistea osorik: «Bizikletak aparkatzeko!».

Harriari ez zaio baina goroldiorik itsasteko aukerarik eman. Iruñean —«Ez dakizuela nola korritzen diren nafarrak?»— Nafarroako Gobernuak irratibaimena ukatu egin dio Euskalerrira Irratiari. Bidegabekeria dela pentsatu, Auzitegira jo eta De Miguel aurkitu bertan: «Euskara hutsezko irratia diskriminatzailea da». Badu bere logika. Araban bezalaxe, gehiengoak ezartzen du logikaren zuzentasuna. Oraingoan esan gabe, Iruñerrian ez dela inoiz euskararik egin baina Iruñerrian ez dagoela euskaldunik dio. Hizkuntza ez da aberastasuna, ez du bizitzeko balio ehuneko hainbestera heltzen ez den bitartean. Portzentaien legea da. Liberalismoa kulturara ekarria. Astakeria, baina gure maitasuna ez da ehuneko hainbestera heltzen. Ez ditugula behar beste gorrotatzen esaten ari dira.

Bidasoaz haraindi bizi direnez oroitzen naiz De Miguel bat ari den bakoitzean: «Putatzen ez duzue zer den jakobinismoa». Orain bai. Diskriminazio positiboa kontzeptua gutxiengoaren luxua dela esaten ari zitzaizkigun inoiz ondoegi ulertzen ez ditugun iparreko neba-arrebak. Kontestualizazioa, historizitatea, nahi dena, gertaera politikoekin batera jausi den aldamiu ahula. EAEan D ereduak B eta A erduei aurre hartu dien ikasturte honetan langabezi saririk gabe gera zaitezke inprimakiak euskaraz betetzeagatik. Bilboko Metroan ez da kartelik ezartzen euskaraz. Galerazi egiten zaie iparraldeko euskaldunei euskaraz deklaratzea Pariseko Auzitegian. Larria da, anatema teologikoa:

bada baina ez du existitzen. «Puta idearik ez» dioskue. Oso maite dute hitz egiterakoan gure berbei darien b̄obiltasuna. Guk egin egin baitezakegu kondenatuen aulkitik. Ulertzen? Euskalduna barruan dela erortzen dira abioiak lurre r a .

APIRILEKO ARRAINA ETA NAZIO ARAZOA

Eta nago aurtengo hau ez ote den alde honetatik oso urte esanguratsua izan. Euskaldungoak, indar faltan, estrategia egoki baten ezean, ezer gutxi erakutsi dio ausaz proiektu nazionaletik kanpokoari, baina inoiz baino gehiago abertzaleari. *Euskaldunon Egunkaria*-k gure bizkarrezurra zein hauskor den erakusten segitu du egunero: Nafarroako Unibertsitate Publikoaren eta Euskal Herriko Unibertsitatearen arteko harremanek geroaldi bateratsuagoa iragarri duten honetan IEHIE elkartera bildutako Iparraldeko ikasleek ments dute bertako Unibertsitatea. Ezingintzak adibide klaruak ditu.

Esan nahi da *Egunkaria* dagoenetik gero eta zailagoa dela, ez abertzale erdaldun, euskaltzale ere izatea. Irratiaren ereduak garbiegi erakutsi dizkio zauriak: urtetako dinamikak, aukeratutako ereduak —arras zabarrak zenbaitetan— Gipuzkoa erdi ekialdera mugatu du batez ere Euskadi Irratia. *Euskaldunon Egunkaria* —EAEko erakundeekin lotura organikorik ez duen neurrian libreagoa— probintzialismotik urrun dagoen kontzientzia bat ari da pizten, euskaltasun estatikoari egunero ko lana ekartzera datorren ezinbesteko erreferentzia da. Disziplina bat zerbait izango bagara. Ez baikara gehiengo. Ezagutzen baitugu gehiengoaren logika. Kazetaritza kontzientziare n soinketa suediar legez.

Azken aldaketekin hasierako iraute hutsa zena pentsatzeko ez ezik mundua ikusteko manera bilakatu da *Egunkaria*rena. Eta behin ETBren bidea zein den ikusita —arestian azaldu pentsakerak eta diru-murrizketek gero eta larre gehiago mozten badute gure oinpean pentsatzekoa da ez dagoela urrun telebista-kate bakar eta elebiduna iritsiko den eguna— beldur gabe esan daiteke mende berriari begira *Egunkaria*-ren proiektuak emango duela garenaren neurria.

Egunkariak berak eman digu aurten bizi izan dugun egoera honen argazkirik politena. Apirilean, eta euskalduna Londreseko Sotheby's-en Leizarragaren *Testamentu Berria* enkantean atera zela-eta eroslea nor izan zitekeen jakinminez zebilela, jokoz kanpo harrapatu zuen Hegoaldeko irakurlea: Haritzelarrek erosi zuen Frantziako Lotoan tokatutako diruekin.

Jukutria, ona zen. Apirileko Arraina ikasi beharreko ikasgai berri bat hizkuntzaren mila intxortatan gogortutako euskaltzalearentzat.

Albistea bere horretan ezin egokiagoa dator aurtengo egoeraren bi adarretan abiatzeko. Alde batetik aipatu ikaste prozesuaren auto-azterketan goia jo zuelako *Egunkaria*-tik sartu zigiten porruak. Defentsak bajuan, flojo genbiltzan. Eta bestetik amua bera izan zelako ona: euskaltasunak ere badu orain, garaia kume, normalean kopuru batera mugatzen den morboa. Eta hau, uste dut, berri ere badela neurri batean.

Egunkaria-k berak hamaika edo bederatzi mila ale saltzen dituen egunero, euskaldunaren errealitatearen logikan dago, nekez izan daiteke zurrumurrurako, limonada-txinpartazko albiste. Baina Nafarroako Aurrezki Kutxak lehendik Euskal Herrian bazegoen liburu baten edizio printzipeko ale bategatik hogeita hamahiru miloi pezeta ordaintzea beti da ikuskizun berri. Honelakoak gara. Euskal Herri osoa dago bilbainoz jostia. Euskalerrria Irratiakoak irrikitan egongo dira Leizarraga irakurtzeko!

Antzekorik gertatu zen *Goenkale* teleantzerkiko datuak eman zirenean. ETBk miloi erdi ikusleko zenbakia eman zuen. Kopuru horrek, bistan da, nekez engainatuko du —dirudienez futbolarekin batera erdaldunek gehien ikusi duten saioa den arren— zenbat garen ondo ikasi duen euskalduna. Urteek zuhur egin gaituzte. ETB ez da oraindik Euskal Herri oso-osoan ikusten. Inoiz Euskal Herrian euskal aktoreen lan batek izan duen arrakastarik handiena lortu duen urtean ez da fikziozko euskal —euskaraz grabatua esan nahi dut— luzemetraia bakar bat egin.

Erakusten dugun sendotasunak berak uzten ditu agerian gure flakeziak.

LITERATURAREN METROA

Literaturaren munduak ezin zezakeen bestelako aurpegi-rik erakutsi. Uste dut orain arteko analisiak nahikoa artez ematen dizkigula ibilitako ardatz nagusiak. Hitz bitan esanda, azken urteetako joera mantendu baino ez da egin. Jarraipen honek badu baina puntu gogoangarririk.

Zine eta telebistan *Goenkale* izan den fenomenoarekin konparatu izan den *Kutsidazu bidea Ixabel* hamabi mila aletara heldu izanak garbi erakusten du badela euskal irakurlego bat. Eztabaidarako gera bedi non dagoen arrakasta honen zergatia. Estiloak, gaiak eta luzerak zerikusia izango zuten irakurlea —«Irakaskuntzan sartu ezik zaila dago argitaletxe bat mantentzea», aitortu zaigu oraindik orain argitaletxeetatik— harrapatzeko momentuan, baina ez beza inork haratago jo euskal literaturaren kontsumitzaileen artean fenomeno honek sortu dituen iritziak jasotzera. Badirudi ezinbesteko dela estiloaz eta irakurleez mintzatzea. Azkeen urteetako balantze literarioek aniztasunaz hitz egiten dutenean ez da —orain urte batzuk ez bezala— eztabaidarik aipatzen. Arrazoia sinplea da: ez dago teorizaziorako gogorik, gairik falta ez den arren.

Eta irakurle-kopuru aldetik arrakasta lortzen duen literatura-ereduarena ez da plazara atera zitekeen bakarra. Hor baitago Atxagak Espainiako Sari Nazionala irabazi zuenetik atal batean ez bada bestean —*Otto Pette* izan da aurten finalista— ia urterobeti azkenera heltzen baina inoiz irabazten ez duen euskal lan bat. Literaturaren beste dimentsioa da: sariaren bidezko homologazioarena, euskal lanen itzulpenarekin batera azken hilabeteetan kultura orriak gero eta sarriago bete ohi dituen. Obsesioa. Onar gaitzazue arren.

Egindako analisirik txikiak bertako obrak beste hizkuntzeta itzultzeko dagoen beharra eta plangintza falta uzten du agerian. Euskal Herriko erakundeek badute zer ikasia Galizia batetik kasu. Esperantzari leiho bat beraz.

Sendotasunak flakezia erakutsi baina. Mugaz barne badi-ra oso-oso ukitutako generoak. Tituloei dagokionez, poesia-aren azken bizpahiru urteetako gainbehera izkutatu ezineko

datua da. Iparraldetik datozen lanak herio hurreneko diagnostia-rekin datoz. Badirudi, oro har, asko jaitsi dela titulu batek sal dezakeen ale kopurua. Literatura hutsezko argitaldarien subentzio politikarekiko duten menpekotasuna begien bistakoa da.

Jarraipeneko urtea beraz euskal literaturarentzat baldin eta ez balitz obra zibil batengatik. Bilboko metroa inauguratu zutenetik euskal zinemak ez ezik euskal literaturak ere badu nahita nahiez agertu beharreko errealitate bat. Lurpeko Euskal Herriak eskaintzen duen mundua ezin zaio arrotz egin gure literaturari. Atzerapen handiegia daramagu aukera galtzen uzteko. Salvat Papasseit-ek Bartzelonako metroan idazten zuen bitartean bultzitik ikusten zuen paisaia ematen zigun Lizardik ez liguke barkatuko. Idaz dezagun agudo, euskara tunel-zulo apainetatik dinamitaz erauzi dutenek metroa gai dela ipuin-lehiaketa antolatu baino lehen.

BALAREN BAKAIKOA

EKONOMIAZ ZENBAIT OHAR

1994 eta 1995eko ekonomi egoera hobetu dela dirudi. Izan ere, baieztapen hau egiteko hazkunde-tasak erabiltzen baditugu, zalantzarik gabe, hobekuntzak egon badaude, nabariak gainera. Baina hori txanponaren aurpegi bat da. Bestea, eta une honetan garrantzitsuena, lanezarena da. Eta ez dirudi, lanpostuen sorrerari dagokionez, gauza bera esateko moduan gaudenik, oso lanpostu gutxi sortu baitira, nahiz Barne-Produktu Gordinak (BPG) nabarmen gora egin. Lanpostu gutxi sortu dira aurreko krisialditik hona.

Hala ere, badirudi zertxobait jaitsi dela langabezi tasa eta, horrez gain, jendea animatu egin dela lana bilatzeko. Baina, nahiz urte honen lehen sei hilabeteetan BPG % 4,8 igo EAEn eta antzeko zerbait Nafarroan, hala ere, iazko langabezi tasa % 23,5 bazen, urtebete beranduago % 22,2ra baino gehiago ez da jaitsi. Eta hau da kezkarria.